



קלז.

נאמר על חרבן הבית, היאך נבוכדנצר הייה שואל מהם שישירו הלויים בשבי'ה כמו על הדוכן, והם אמרו, היאך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, ורוה"ק הייה מנחם להם:

{א} על נהרות | בבל שם יִשְׁבְּנוּ גַם-בְּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן:
רש"י

על נהרות בבל שם ישבנו – כשירדנו לגולה ושאלם נבוכדנצר שישירו לו כמו שהיו משוררין על הדוכן:

מצודת דוד

על נהרות בבל – דוד צפה ברוה"ק אשר יגלה נ"נ את ישראל לבבל ואמר בלשון הלויים אשר יקוננו ויספרו את הקורות אותם בדרך ויאמרו הנה בהיותינו על נהרות בבל שם ישבנו ישיבה הראויה לגולים מוטה לארץ וגם בכינו על כי זכרנו את ציון החורבה והשוממה:

מדרש

גם בכינו – מה ראו ישראל לבכות על נהרות בבל? רבי יוחנן אמר הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנאצר הרשע. כשהיו שרויים בארץ – לא היו שותים אלא מימי גשמים ומימי נוזלים ומימי מעינות, וכיון שגלו לבבל – שתו מים מפרת ומתים, לפיכך היו בוכים על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם ועל המתים שמתו בדרך ועל ההרוגים שהרג בהם פרת. ולא עוד אלא שהיה נבוכדנאצר יושב בספינה הוא וכל גדוליו וכל שריו, ועמהם כל מיני זמר שנאמר פְּשָׁדִים בְּאַנְיֹת רִנָּתָם, וכל מלכי יהודה מוטלים בשלשלאות של ברזל והולכים ערומים על שפת הנהר. נשא נבוכדנאצר הרשע את עיניו וראה אותם, אמר לעבדיו מפני מה הללו הולכים בקמה זקופה בלא משאוי? אין לכם משא שתתנו על צוארם? באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם כְּחֶמֶת וימלאו אותם חול, מיד נטלו משאוי והניחו על כתפם עד שנכפפה קומתם ואמרו על עצמם על צִנְאֵרֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, באותה שעה געו כל ישראל בבכיה עד שעלתה שועתם למרום.

אדמו"ר מהר"ש

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו כו' שזהו בזמן שנהר יחרב ויבש, ואז על נהרות בבל שהוא לעו"ז דנהר דקדושה, ישבנו גם בכינו כו', ואמנם יתרון אור על ידי החשך דבכיה זו שעל נהרות בבל, עי"ז לע"ל בְּבִכֵּי יְבֹאוּ וּבִתְחִנּוּנֵם אוֹבִילָם כו'.



{ב} עַל-עַרְבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ כְּנֻרוֹתֵינוּ:

רש"י

על ערבים – ערבי נחל:

מצודת דוד

על ערבים – על אילני ערבים שבנחל תלינו הכנורות שהיינו מנגנים בהם בבה"מ וכוונתם היה להעלימם מן העין תוך ענפי האילנות למען לא יראום האויב:

מצודת ציון

ערבים – שם אילן סרק הגדל אצל הנחלים כמו וערבי נחל (ויקרא כג):
 תלינו – מלשון תליה:

{ג} כִּי שָׁם שְׁאֵלֹנוּ שׁוֹבֵי־נוֹ דְּבַר־יִשְׂרָאֵל וְתוֹלְלֵנוּ שְׂמִיחָה שִׁירוֹ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן:

רש"י

ותוללנו שמחה – מיני כלי זמר על שם שהם תולין (שתולין) אותם, כך פירשו מנחם, ותוללנו שמחה ותוללנו של שמחה, ויש לפתור תוללנו אויבנו שהם מהוללים ומשטים בנו לשון ומהוללי בי נשבעו (לעיל קב):

מצודת דוד

כי שם – ר"ל טעם העלמתם היה כי שם שאלו השבאים מאתנו לנגן על הכנורות דברי שיר:

ותוללנו – המהתלים והמלעיגים בנו שאלו דברי שמחה ואמרו לנו שירו לנו מן השיר אשר שוררתם בציון:

מצודת ציון

שובינו – מל' שבי:

ותוללנו – מל' הוללות ולעג וכן מהוללי בי נשבעו (לעיל ק"ב):

מלבי"ם

ותוללנו – כמו ושוללנו בחילוף תי"ו בשי"ן מעברית לארמית, כמו פשר פתר:

{ד} אֵיךְ נָשִׁיר אֶת-שִׁיר-יְהוָה עַל אֲדַמַּת נֶכֶר:

מצודת דוד

איך נשיר – ר"ל אמרנו אז בלבנו איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר שאינו מקום המקדש לפי שפחדנו פן יכופו אותנו לשורר לזה העלמנוס מן העין ואמרנו שנאבדו בדרך:

מלבי"ם

אדמת נכר – אדמת א-ל נכר, הֶפֶךְ שִׁיר ה':

מדרש

על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו כי שם שאלונו שובינו דברי שיר. אמר להם נבוכדנאצר מה אתם יושבים ובוכים – הכינו עצמכם, עד שאנו אוכלים ושותים – אני מבקש שתעמדו ותקישו לִפְנֵי וּלְפָנֵי עבודת אלילים בכנורות שלכם כדרך שהייתם מקישים לפני אלקיכם. התחילו מסתכלים אלו באלו. לא דיינו שהחרבנו את בית המקדש – אלא עכשו אנו עומדים להקיש לפני הננס הזה ולפני עבודת אלילים? היה רבי יצחק בר טבלא אומר משל, למה הדבר דומה – למלך בשר ודם שנשא בת מלכים, אמר לה עמדי והשקיני כוס אחד ולא רצתה להשקותו. כעס עליה והוציאה מתוך ביתו והלכה ונשאת למוכה שחין. אמר לה עמדי והשקיני כוס אחד. אמרה לו – ריקה, בת מלכים הייתי ונשאתי למלך ועל שאמר לי השקיני כוס אחד ולא רציתי להשקותו כעס עלי והוציאני מתוך ביתו. שאילו השקיתיו – הייה מוסיף על כבודי כבוד. עכשו אתה אומר לי עמדי והשקיני? עמדו כלם ושלטו בעצמם ונתנו אליוני ידיהם לתוך פיהם ומקצצים אותם. **שירז לנו משיר ציון וגו' לא נשיר** לא נאמר אלא איך נשיר. מראים אצבעותיהם ואומרים הֵינּוּ כפותים ונתקטעו אצבעותינו... כיון שידע כן נבוכדנאצר עמד והשליך מישראל תלי תלים של הרוגים, ואעפ"כ היה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני ע"א, שנאמר **ותוללינו שמחה.**

{ה} אִם-אֶשְׁכַּחךְ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי:

רש"י

אם אשכחך ירושלים – כנסת ישראל אומרת כן:

מצודת דוד

אם אשכחך – ידבר בלשון בני הגולה שיאמרו אם אשכחך ירושלים אז הימין שלי תשכח את כוחה ואת תנועתה:



{ו} תִּדְבֵּק-לְשׁוֹנִי | לְחַכֵּי אִם-לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמִיחָתִי: רש"י

אם לא אעלה את ירושלים – את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו
 בראש כל שמחתי:

מצודת דוד

תִּדְבֵּק – תהיה לשוני דבוקה לחכי לבל אוכל לדבר אם לא אזכיר אותך
 תמיד ואם לא אעלה את זכרון ירושלים בראש שמחתי ר"ל בתחילת השמחה אשים
 לה זכרון לבל אשכחה בעת תוקף השמחה:

מצודת ציון

עַל רֹאשׁ – כמו בראש וכן עֲמִדָתָם עַל חֲרָבָם (יחזקאל ל"ג) ומשפטו
 בחרבכם:

תוספתא

אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד – ומשייר דבר מועט זכר לירושלים.
 עושה אדם עסקי סעודה ומשייר דבר מועט – זכר לירושלים. עושה אשה כל
 תכשיטיה ומשיירה דבר מועט – זכר לירושלים. שנאמר אִם אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם
 תִּשְׁכַּח יְמִינִי תִדְבֵּק לְשׁוֹנִי לְחַכֵּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי. וכל המתאבלים עליה
 בעוה"ז – שמחים עמה לעוה"ב, שנא' שְׂמִחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהָבֶיהָ וְגו'.

אדמו"ר מהר"ש

שׁוֹשׁ תִּשִּׁישׁ וּתְגַל הָעֵקֶרָה בִּקְבוּץ בְּנֵי לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. הנה אבודרהם פ"י ברכה
 זו נתקנה כנגד שמחת ירושלים, והטעם שהקדימה ברכה זו קודם ברכת זווג חתונה –
 משום שכי' תִּדְבֵּק לְשׁוֹנִי לְחַכֵּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת
 יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמִיחָתִי. פ"י ראש שמחתי – היינו שמחת נשואין, ומקודם
 לזה נא' אזכרת ירושלים, וע"כ נא' שׁוֹשׁ תִּשִּׁישׁ קודם שמח תשמח כו'.



{ז} זְכָר יְהוָה | לְבָנֵי אֲדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים

עָרוּ | עָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ:

רש"י

ערו ערו – לשון חורבן וכן חומות בבל הרחבה עָרַעַר תַּתְּעָרַעַר (ירמיה נא נט) וכן עָרוֹת יְסוּד (חבקוק ג') ואינו נופל אלא על דבר שעוקרין שרשיו מהארץ:

מצודת דוד

זכור וגו' – לשלם להם גמול על זה:

את יום ירושלים – מה שעשו בעת חורבן ירושלי אשר אמרו לבבליי החריבו והשחיתו עד שתגלו היסוד אשר בה והסיתו אותם לעקור את הכל:

מצודת ציון

ערו – ענין חורבן והשחתה כמו עָרוֹת יְסוּד (חבקוק ג'):

מלבי"ם

ערו – מענין גילוי, שרשו ערה, או ההפך של וּמַתְּעָרָה בְּאַזְרַח רַעְנָן, ועקרו השרש, כמו מְשַׁרֵּשׁ מִסְקָל:

תלמוד ירושלמי

האומרים ערו ערו עד היסוד בה – אמרו, כל דור שאינו נבנה בימיו – מעלין עליו כאילו הוא החריבו.



{ח} בַּת-בָּבֶל הַשְּׂדוּדָה אֲשֶׁרִי שִׁישְׁלָם-לָךְ אֶת-גְּמוּלָךְ שְׁנִמְלֶתִי לָנוּ:

מצודת דוד

השדודה – אשר סופך להיות שדודה על ידי דריוש המדי:
אשרי שישלם – משובח ומהולל יהיה זה אשר ישלם לך את גמולך הראוי לך כפי אשר גמלת לנו:

מצודת ציון

בת בבל – עדת בבל:
השדודה – מלשון שדידה וגזל:
שגמלת – לפעמים יאמר לשון גמול על תחלת עשיית הרעה וכן ואם גמלים אתם עלי (יואל ד'):

{ט} אֲשֶׁרִי | שִׁיאַחֲזִי וְנִפֹּץ אֶת-עֹלְלִיךְ אֶל-הַסֵּלַע:

מצודת דוד

אשר שיאחז – משובח ומהולל יהיה זה אשר יאחז בידו את עולליך וירצעם על פני הסלע:

מצודת ציון

ונפץ – ענין השבירה עם הרצון והפזור כמו ונפוצ הפדים (שופטים ז')
עולליך – בניך הקטנים כמו עוללים ויונקים (לעיל ח'):

תלמוד בבלי

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. רבי ינאי ברבי ישמעאל אמר – שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה. במתניתא תנא – ארבעים קופות של שלש סאין, ולא פליגי. הא דרישא הא דדרעא. אמר רבי אסי ארבעה קבין מוח נמצאו על אבן אחת. עולא אמר – תשעת קבין. אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי מאי קראה בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וגו' אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע: